

HÜSEYİN b. ALİ eş-ŞERİF

HÜSEYİN b. ALİ eş-ŞERİF

(bk. ŞERİF HÜSEYİN).

HÜSEYİN AVNİ PAŞA

(1820-1876)

Osmanlı sadrazamı.

Isparta'nın Şarkıkaraağaç kazasına bağlı Avşar nahiyesinin Gelendost köyünde doğdu. Babası Odabaşızâdeler'den vergi mültezimi Ahmed Efendi'dir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Hüseyin Avni medrese eğitimi için İstanbul'a gitti (1836). Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde müderris olan dayısının yanında beş altı ay kadar eğitim gördükten sonra Harbiye Mektebi'ne girdi (1837). Burada eğitimini tamamlayıp 1842'de mülâzım rütbesini aldı ve 1847'de Erkân-ı Harbiyye sınıfına ayrıldı. Bu sınıfta da birincilikle bitirip Erkân-ı Harbiyye kolağası rütbesiyle Harbiye Mektebi'nden diplomasını aldı (1849). Kendisine Harbiye Mektebi'nde muallim yardımcılığı görevi verildi. 1852'de orduda yapılan düzenleme sırasında binbaşılığa terfi ettirilerek, fünün ve kavânin-i harbiyye dersi birinci muallimliğine tayin edildi. Bu görevde iken Balkanlar'da ayaklanmalar çıktığından kaymakam unvanı verilerek Şumnu'ya gönderildi.

Hüseyin Avni Bey, Kırım Harbi'nin çıkışına kadar Sofya yöresindeki Balkan geçitleri istihkâmlarına nezaret etti. Kırım Harbi boyunca gösterdiği üstün başarılarla ismini duyurdu ve miralay oldu. Serdârîkrem Ömer Paşa'nın teklifiyle Erkân-ı Harbiyye riyasetine getirildi (1854). Ordu ile birlikte Batum'a gitti. Savaştaki başarılarından dolayı Üçüncü Rütbe Mecidi nişanı ile taltif edildi. Paris Muaheadesi'nin imzalanmasından sonra Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Karadağ sınırlarını belirlemek üzere oluşturulan komisyonlara delege olarak katıldı. İstanbul'a döndük-

ten sonra Mekteb-i Harbiyye nâzırlığına getirildi (1857). Bu görevine ek olarak Umum Erkân-ı Harbiyye reisliğini de üstlendi (1858). Karadağ isyanının tekrar başlaması üzerine görevleri üzerinde kalmak şartıyla yine Rumeli'ye gönderildi. Bu arada kendisine ferik rütbesi verildi. Rumeli'deki görevini tamamlayıp İstanbul'a döndükten sonra Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî reisliğiyle (1862) Hassa Ordusu müşirliğine ve kaymakamlığa getirildi (1863). 1865'te azledilinceye kadar bu görevde kaldı.

Harbiye'ye girdiği günden beri hep yükselen Hüseyin Avni Paşa ilk defa görevinden azledildikten sonra on dört ay açıkta kaldı. Girit İsyanı'nın patlak vermesi üzerine Girit kumandanlığı göreviyle oraya gönderildi (24 Mart 1867). Daha sonra Girit valiliği de kendisine verildi. Serasker Nâmık Paşa azledilince Girit'ten çağrılarak birinci defa seraskerlik görevine tayin edildiyse de (9 Şubat 1869). Mahmud Nedim Paşa'nın sadârete gelmesi üzerine azledildi (8 Eylül 1871). Isparta'ya sürgüne gönderilen Hüseyin Avni Paşa'nın İstanbul'daki yalısına da el konuldu. On bir ay sürgünde kaldıktan sonra affedilerek İstanbul'a döndü ve yalısı da kendisine iade edildi. Ardından Aydın valiliğine, bu görevde iken de Bahriye nâzırlığına getirildi; fakat bu görevi uzun sürmedi ve ikinci defa seraskerliğe tayin edildi (16 Şubat 1873).

15 Şubat 1874'te seraskerlik de uhdesinde kalmak şartıyla sadrazam olan Hüseyin Avni Paşa'nın ilk icraatı, selefi Şirvânizâde Mehmed Rüşdü Paşa gibi rakiplerini hal'e teşebbüs etme iddiasıyla İstanbul'dan uzaklaştırmak oldu. Sadâretle seraskerliği birleştirerek idareye tam anlamıyla hâkim olmaya çalıştı. Bu arada rakipleri de onun aleyhine çalışmalarını sürdürüyorlardı. Daha sonra sadâretten azledilen Hüseyin Avni Paşa'nın (25 Nisan 1875) görevden alınma sebebi olarak malî durumu düzeltmemesi ve yakınlarına çıkar sağlaması gösterilir. Azledildikten sonra ikinci defa Aydın valiliğine gönderilen Hüseyin Avni Paşa sağlık durumunu ileri sürerek bu görevden affını istedi ve Fransa'da kaplıcalarda tedavi olma talebinde bulundu. İsteği kabul edilen Hüseyin Avni Paşa'nın tedavi bahanesiyle Avrupa'ya gitmesi, Paris ve Londra'da hükümet ileri gelenleriyle görüşmeler yapması hakkında çeşitli söylentilerin çıkmasına sebep oldu. Sultan Abdülaziz'in hal'i konusunda İngilizler'le anlaştığı ileri sürüldü (*Mir'ât-ı Hakikat*, s. 105). Bunun üzerine Avrupa'da daha fazla kalması sakıncalı bulunarak geri çağrıldı ve Konya vali-

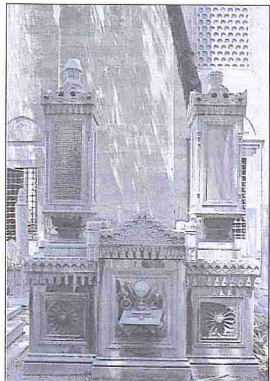
liğine tayin edildi. Fakat saraydaki taraftarlarının gayretiyle Konya'ya gitmekten kurtuldu. İstanbul'a döndükten sonra üçüncü defa seraskerliğe getirildi (21 Ağustos 1875). Ancak birkaç gün sonra kendisine muhalif olan Mahmud Nedim Paşa'nın sadârete gelmesi üzerine bu görevinde fazla kalamadı. Tekrar azledilerek Selânik valiliğine gönderildi (1 Ekim 1875). Fakat kendi isteğiyle bu tayin Hudâvendigâr valiliği ile değiştirildi ve Bursa'ya gönderildi. Adliye nezâretinde bulunan Midhat Paşa da aralarındaki ittifak gereğince istifa ederek Mahmud Nedim ve Sakızlı Ahmed Esad paşalarla Şeyhülislâm Hâsan Fehmi Efendi gibi saraya bağlı kimseleri hükümetten uzaklaştırmak için çalışmalarına başladı. Medrese talebeleri kışkırtılıp İstanbul'da "talebe-i ulûm" hareketi başlatıldı (10 Mayıs 1876). Üç gün süren nümayişler sırasında Mahmud Nedim Paşa istifa ettirilerek sadârete Mütercim Rüşdü Paşa getirildi. Hüseyin Avni Paşa dördüncü defa seraskerliğe tayin edilirken Midhat Paşa da Meclis-i Vükelâ üyeliğine memur unvanıyla nezâretsiz nâzir, İmâm-ı Sultânî Hayrullah Efendi de şeyhülislâm oldu. Böylece Sultan Abdülaziz düşmanlığında ittifak eden ve "erkân-ı erbaa, erkân-ı müttefika, erkân-ı hal'" denilen bu dört kişi aynı hükümette görev almış bulunuyordu.

Bunlar iş başına geldikten sonra Abdülaziz'in hal'i konusundaki planlarını uygulamaya koyuldular. Bu konuda en faal rolü Serasker Hüseyin Avni Paşa oynadı. Kınardarlığıyla ünlü olan paşa Abdülaziz'e karşı intikam hırsıyla doluydu ve Isparta'ya sürülmesinin intikamını alacak zamanı kolluyordu. İlk önce saraya bağlı kumandanları İstanbul'dan uzaklaştırdı. Kendisine yakın bulunduğu kumandanlarla hazırladığı hal' planı konusunda hükümet üyelerini ikna etti. Paşalimanı'ndaki yalısında yapılan toplantıda hal' planının 31 Mayıs'ta uygulanmasına karar verildi (26 Mayıs 1876). Fakat beklenmedik bazı olaylar yüzünden uygulama 30 Mayıs'a alındı. Şehirde çıkan bir hareketi bastırmak ve padişahı korumak bahanesiyle asker, kışlasından çıkarılarak Dolmabahçe Sarayı karadan ve denizden kuşatıldı. Hüseyin Avni Paşa, Topkapı Sarayı'nda bulunan Velihaht Murad Efendi'yi bizzat arabasına alarak Serasker Kapısı'na getirdi. Burada beklemekte olan sadrazam, şeyhülislâm ve Midhat Paşa tarafından karşılanan yeni padişah Dolmabahçe Sarayı'na götürülerek tahta çıkarıldı. Eski padişah Abdülaziz önce Topkapı Sarayı'na, daha sonra da Feriye Sarayı'na nakledildi (1 Haziran

Hüseyin
Avni Paşa

1876). Fakat üç gün sonra odasında bilekleri kesilmiş olarak ölü bulundu. Ölüm haberini ilk duyan Hüseyin Avni Paşa oldu. Derhal Fer'îye Sarayı'na giderek Abdülaziz'in naaşını Fer'îye Karakolu'nun kahve ocağına naklettirdi. Bir ot yatağın üzerine yatırılan eski padişahın naaşının doktorlar heyeti tarafından etraflıca muayene edilmesine izin vermedi. Seraskerin bu tutumu Abdülaziz'in ölümü üzerindeki şüpheleri arttırdı ve Abdülaziz'in kayınbiraderi olduğu söylenen Kolağası Çerkez Hasan Bey'in oç alma hırsını tahrik etti. Hüseyin Avni Paşa, Midhat Paşa'nın konağında yapılan bir toplantıda bulunduğu sırada buraya bir baskın düzenleyen Çerkez Hasan Bey tarafından öldürüldü (16 Haziran 1876); Süleymaniye Camii avlusundaki mezarına defnedildi.

Hüseyin Avni Paşa, kendi çabası sonucu sadrazamlığa kadar yükselebilmemiş Anadolu kökenli ender kişilerdendir. Padişahın tahttan indirilmesinde Yeni Osmanlılar'la iş birliği yapmasına rağmen onlar gibi Meşrutiyet taraftarı değildi. Devletin kötü idaresinden Abdülaziz'in şahsını mesul tutuyor ve iyi niyet sahibi bir padişahın başa geçmesiyle işlerin düzeleceğine inanıyordu. Meclis-i Meb'ûsan'ın faaliyete geçirilmesi halinde ise bundan müslümanlardan ziyade hıristiyan tebaanın faydalanacağı, muhtariyet peşinde koşan hıristiyanların gayelerine eriştikleri takdirde de devletin parçalanmasının gecikmeyeceği kanaatindeydi. Bundan dolayı meşrutiyet fikrinde Midhat Paşa ile ters düşmekteydi. En büyük hizmeti, seraskerlikleri sırasında otoriter ve disiplinli çalışmasıyla Osmanlı ordusunun ıslahı için çaba göstermesidir. O zamana kadar Fransız örneğinde düzenlenen orduyu 1870 harbinde Fransa'ya karşı üstünlüğünü ispat eden Prusya'ninkine benzer şekilde teşkilâtlandırmaya girişmiştir. Mevcut altı orduya Yemen Ordusu'nu da ilâve ederek ordu sayısını yediye çıkarmıştır.

Hüseyin Avni Paşa'nın Süleymaniye Camii haziresindeki mezarı – İstanbul

Osmanlı Devleti, 1870'li yıllarda silâh teknolojisindeki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bâbîâlî 1870 yılında, elinde mevcut bulunan Enfield ve Springfield marka tüfeklerden 50.000'ini Amerika'da üretilen yeni ve yüksek nitelikli tüfeklerle değiştirme yoluna gitmiştir. Böylece Osmanlı -Amerikan silâh ticareti Hüseyin Avni Paşa'nın ilk seraskerlik döneminde büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Bu ilk girişimler daha sonra semeresini vermiş ve 1 Ağustos 1872'de Osmanlı Devleti ile Winchester Kumpanyası arasında imzalanan mukavele gereği 200.000 adet Martini-Henry tüfeği alınması kararlaştırılmıştır. 1873'te Providence Tool Kumpanyası'na 500.000 adet Martini-Henry tüfeği sipariş edilmiştir. Bu silâhların imalatını denetlemek üzere üç kişilik bir heyet görevlendirilirken Amerika'dan da bir silâh uzmanı istenmiştir. Silâhlar, Hüseyin Avni Paşa'nın dördüncü seraskerliği sırasında askerlere dağıtılmaya ve tâlim ettirmeye başlanmıştır.

Hüseyin Avni Paşa, subay ve erlerin sa-vaş kabiliyetini pekiştirecek yeni tâlim usullerinin uygulanmasına ve sık sık manevralar yapılmasına ayrıca itina göstermiştir. Özellikle Osmanlı ordularında ilk önce topçu sınıfının önemini vurgulayan ve Krupp fabrikalarının son sistem toplarını getirterek topçu sınıfını ıslah etmeye çalışan yine kendisi olmuştur. Topçu subaylarının bilgili olmasına önem verilmesinin üzerinde de durarak istihkâm sınıfının ıslahına çalışmıştır. Bu arada piyade askerlerinin kıyafetleri yeniden düzenlenerek kısa ceket ve geniş pantolon yerine setre ve dar pantolon getirilip Avrupa askerine benzer bir kıyafet oluşturulmuştur. Hüseyin Avni Paşa, kısa süren Bahriye nâzırlığı döneminde Osmanlı bahriyesine de önem vermiştir. Devletin deniz gücü bu dönemde Avrupa'nın sayılı deniz güçleri arasında girmiştir.

Seraskerliği sırasında yaptığı önemli işlerden biri de Mekteb-i Tıbbiyye-i Askeriyye'de öğretim dilini Türkçeleştirmesidir. 1827'den beri Fransızca eğitim yapan Askerî Tıbbiyye'de öğretimin Türkçe yapılması için kurulan Cem'îyyet-i Tıbbiyye-i Osmâniyye'nin tıp terimlerini Türkçeleştirmek amacıyla hazırladığı *Tıp Lugatı* Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın yardımlarıyla tamamlanmıştır. 1870'te Mekteb-i Tıbbiyye-i Askeriyye'de öğretim dilinin Türkçe olması, yine Hüseyin Avni Paşa'nın seraskerliği döneminde Askerî Şûra'nın bir kararı ile gerçekleşmiştir.

Hüseyin Avni Paşa oldukça varlıklı bir kimseydi. 1986'da neşredilen tereke ka-

yıtlarından öğrenildiğine göre ailesine yüklü sayılabilecek bir mal ve para varlığı bırakmıştır. Fakat öldürülmesinden yaklaşık bir yıl önce yanan Süleymaniye'deki konağının değeri tereke kayıtlarına geçmemiştir. Tereke kayıtlarında Süleymaniye Camii'ne 200 m. mesafede bulunan konağında çok değerli eşyaların yer alması onun rüşvet aldığı konusundaki iddialar bakımından dikkat çekicidir.

Hüseyin Avni Paşa Türkçe'ye iki eser tercüme etmiştir. Bunlardan biri Scht-ramm'dan çevirdiği *Mecmûa-i Manevra* (İstanbul 1267), diğeri de Ovanes ile beraber çevirdiği Magnan'ın *Fenn-i Harb: Tâbiyetü'l-ceyş'tir* (İstanbul 1268).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Dahiliye, nr. 45598; Cevdet, *Tezâkir*, II-IV, tür.yer.; a.mlf., *Ma'rûzât*, s. 22-41, 56-60, 196-206; *Mir'ât-ı Hakikat* (Miroğlu), s. 46, 105, 488; Lutfî, *Târih*, X, 99, 117; XI, 94, 120; XII, 37, 38, 49, 66; XIII, 53; Ahmed Midhat, *Üss-i İnkılâb*, İstanbul 1294, I, 203, 214, 226, 234-235; a.mlf., *Devr-i Sultân Abdülaziz*, İstanbul 1319, tür.yer.; Mehmed, *Hakâiku'l-be'yân fi hakkı Abdülaziz Hân*, İstanbul 1324, tür.yer.; Tevfik Nüreddin, *Sultan Aziz'in Hal'i ve İntihârî*, 1293 *Vekâyiî*, İstanbul 1324; Midhat Paşa, *Mir'ât-ı Hayret*, *Sultan Abdülaziz Han Merhumun Esbâb-ı Hal'i* (nşr. Ali Haydar Midhat), İstanbul 1325, tür.yer.; Süleyman Paşa, *Hiss-i İnkılâb yahut Sultan Aziz'in Hal'i ile Sultan Murâd-ı Hâmis'in Cûlûsu*, İstanbul 1326, tür.yer.; Hüseyin Hıfzî, *Sultan Aziz Devri*, İstanbul 1326, tür.yer.; Ahmed Sâib, *Târih-i Sultan Murâd-ı Hâmis*, Kahire 1326, s. 130-152, 202, 210; Mehmed Memduh Paşa, *Mir'ât-ı Şuûnât*, İzmir 1328, s. 48, 49, 53, 65, 66, 68, 69, 70 vd.; a.mlf., *Esvât-ı Sudûr*, İzmir 1328, s. 30-31; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 192, 193, 194, 197, 198, 199; a.mlf., "Sultan Abdülaziz'in Vefatı İntihar mı Katil mi?", *TTEM*, sy. 6 (1926), s. 321-335; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, I, 483, 599; Mehmed Zeki Pakalın, *Hüseyin Avni Paşa*, İstanbul 1941; a.mlf., *Son Sadrazamlar ve Başvekililer*, İstanbul 1942, II, 91-402; Osman Şevki Uludağ, "Tanzimât ve Hekimlik", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 970-971; Gövsâ, *Türk Meşhurları*, s. 178-179; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Tâif Mahkûmları*, Ankara 1950, s. 52-57, 87-89 vd., 171-174, 176; a.mlf., "Sultan Abdülaziz Vak'asına Dâir Vak'anüvis Lûtîfi Efendi'nin Bir Risâlesi", *TTK Belleten*, VII/28 (1943), s. 349-373; Oral Sander – Kurthan Fişek, *ABD Dışişleri Belgeleri ile Türk-ABD Silâh Ticaretinin İlk Yüzyılı: 1829-1928*, İstanbul 1977, s. 56, 59; Böcüzâde Süleyman Sami, *Isparta Tarihi* (s.nşr. Süat Seren), İstanbul 1983, I, 137-140; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Hüseyin Avni Paşaya Ait Bazı Hatıra ve Notlar", *Ün*, VII/80-81, Isparta 1940, s. 1093-1102; Ercüment Kurran, "Serasker Hüseyin Avni Paşa", *TK*, V (1967), s. 745-748; a.mlf., "Husayn 'Awni Pasha", *Eİ²* (İng.), III, 621; Musa Çadircı, "Hüseyin Avni Paşa'nın Terekesi", *TTK Belgeler*, XI/15 (1986), s. 145-164; J. H. Mordtmann, "Hüseyin Avni Paşa", *İA*, V/1, s. 645; Cevdet Küçük, "Abdülaziz", *DA*, I, 183-184.

